DOI:
УДК 159.923

Наталія МУЖАНОВА
кандидат психологічних наук, доцент кафедри авіаційної психології та управління людським фактором, Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ
ORCID: *https://orcid.org/0000-0003-0072-6816*

ОСОБЛИВОСТІ ТА МЕЖІ ЕФЕКТИВНОСТІ КОРОТКОСТРОКОВОЇ ПСИХОРЕАБІЛІТАЦІЇ ЗА КОРДОНОМ У КОНТЕКСТІ ПРОГНОЗУВАННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ПІДЛІТКІВ ІЗ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Резюме

У статті подано встановлені особливості психоемоційного стану підлітків із родин військовослужбовців після проходження короткострокової психореабілітації за кордоном. ***Метою дослідження*** *було визначення динаміки основних психоемоційних показників, встановлення взаємозв'язків між ними та оцінювання прогностичних можливостей сімейного статусу батька щодо окремих характеристик психоемоційного стану підлітків. У дослідженні взяли участь 105 підлітків віком 12–15 років, серед яких 55 мали батька – чинного військовослужбовця, а 50 пережили загибель батька під час війни. Дослідження передбачало два вимірювання: до початку та після завершення 14-денного психореабілітаційного перебування за кордоном. Для обробки даних використано t-критерій Стьюдента, кореляційний аналіз Пірсона та лінійний регресійний аналіз.*

Результати. *Встановлено статистично значущу позитивну динаміку низки показників: зниження рівня алекситимії, труднощів ідентифікації та опису емоцій, особистісної тривожності, ворожості та фізичної агресії, а також підвищення рівня емпатії. Порівняння груп виявило вищі показники алекситимії, особистісної тривожності, агресії та негативізму у підлітків, чиї батьки продовжують військову службу, тоді як у підлітків, які пережили втрату батька, зафіксовано вищий рівень емпатії. Кореляційний аналіз виявив значущі взаємозв'язки між негативізмом, фізичною агресією та образою, а також зворотні зв'язки емпатії з агресивними та ворожими проявами. Регресійний аналіз показав статистично значущий прогностичний зв'язок статусу батька з особистісною тривожністю ($R^2 = 0,798$), алекситимією ($R^2 = 0,644$) та емпатією ($R^2 = 0,382$). Для ситуативної тривожності статистично значущої регресійної моделі не встановлено ($R^2 = 0,024$; $p = 0,115$).*

Зроблено ***висновок****, що короткострокова психореабілітація може супроводжуватися позитивною динамікою психоемоційного стану підлітків, однак її результати є неоднаковими щодо різних психологічних характеристик. Особистісні показники значною мірою залишаються пов'язаними із сімейною ситуацією та потребують подальшої системної психологічної підтримки.*

Ключові слова: *підлітки, військовослужбовці, психореабілітація, психоемоційний стан, алекситимія, тривожність, агресія, емпатія, психосоціальна підтримка, війна.*

Вступ. Тривалий військовий конфлікт в Україні висуває нові виклики перед системою психологічної допомоги, де найбільш уразливою категорією соціуму стають саме діти й підлітки. Ситуація, коли батько перебуває в лавах Збройних Сил України, суттєво змінює звичну сімейну систему. Залежно від життєвих обставин підлітки опиняються у двох різних психологічних ситуаціях: тривалого хронічного стресу очікування (батько або мати перебувають на фронті) або гострого травматичного досвіду (батько загинув у бою).

Дослідження емоційного благополуччя підлітків у цих умовах фіксує специфічні реакції, які вагомо відрізняються залежно від статусу батька. Якщо феноменологія переживання втрати та динаміка процесу горювання частково висвітлені у наукових працях, то стан підлітків, які перебувають у тривалому дискомфортному режимі «очікування найгіршого», залишається менш дослідженим. Розуміння відмінностей між цими двома психологічними лініями є важливим для подальшої розробки цільових програм психореабілітації.

До того ж в умовах тривалого воєнного стану в Україні особливої актуальності набуває пошук та оцінка ефективності експрес-програм психосоціальної реабілітації для дітей комбатантів. Короткостроковий відпочинок та оздоровлення підлітків у спеціалізованих закордонних таборах традиційно розглядаються як потужний інструмент зниження деструктивних емоційних станів, оскільки виїзд у безпечне середовище здатний тимчасово нівелювати зовнішній травматичний

контекст реалій проживання у воюючій державі (Омельченко & Осокіна, 2025, с. 114). Проте в сучасній науковій психології все ще актуальним залишається питання щодо ефективності таких програм: чи здатна фіксована тривалість відпочинку подолати глибокі внутрішньосімейні кризи, пов'язані з військовою службою батьків.

Дослідження емоційного виснаження підлітків у сім'ях комбатантів доводять, що їхній психічний стан прогнозовано пов'язаний зі ступенем загрози життю батьків (Блінов & Чепелєва, 2024, с. 52). Перебування когось з батьків на фронті призводить до розвитку у дитини хронічного стресу очікування, який і зумовлює вид захисного емоційного реагування – від поведінкових протестів (істерик) та емоційного сплощення (оніміння) до формування стійкої алекситимії (Чаусова, 2024, с. 210). Також часто підлітки не мають змоги відкрито проявити свій страх, тому він може бути реалізований шляхом інших зовнішніх реакцій, таких як агресія або негативізм (Кокун, 2024, с. 15).

Водночас досвід незворотної втрати (загибелі батька) призводить до того, що психіка починає функціонувати у режимі переживання гострого горя, де високі рівні особистісної тривожності та деструктивної поведінки поступово трансформуються в компенсаторне посттравматичне зростання та підвищення емпатійності (Ткаченко, 2025, с. 104). У цьому контексті короткотерміновий відпочинок може виступати прийнятним експериментальним фоном, а дослідження повинно бути спрямоване на виявленні психоемоційних параметрів підлітків. Важливо вивчити, які психологічні ознаки підлітків піддаються швидкій корекції в безпечному середовищі, а які залишаються стійкими до короткострокових реабілітаційних заходів із-за сильного впливу фактору статусу батька.

Мета дослідження. Дослідити особливості психоемоційної динаміки підлітків із родин військовослужбовців після проходження короткострокової психореабілітації за кордоном, встановити взаємозв'язки між основними психоемоційними показниками та визначити прогностичні можливості сімейного статусу батька щодо окремих характеристик психоемоційного стану підлітків.

Методи дослідження. Базою дослідження слугував спеціалізований закордонний табір психологічної реабілітації від Всеукраїнської благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «Волонтерське об'єднання «Крила»» (БО «МБФ «ВО «Крила»») у місті Дубно, Чорногорія. Загальний обсяг вибірки склав 105 підлітків віком від 12 до 15 років із рівною гендерною пропорцією 53 хлопця та 52 дівчини.

Вибірка була диференційована за сімейним фактором (предиктором): Група 1 – діти чинних військовослужбовців у зоні бойових дій (N = 55); Група 2 – діти, які пережили загибель батька на війні (N = 50).

В ході реалізації емпіричного дослідження було здійснено два поперечні зрізи: T_1 – перший перед початком психокорекційної роботи, реалізований в Україні за добу до від'їзду; T_2 – другий після завершення психокорекційного втручання в Чорногорії за добу перед поверненням. Загальна тривалість короткострокового відпочинку становила 14 повних днів, всі підлітки відпочивали разом однією групою.

Психологічний інструментарій включав: Торонтську алекситимічну шкалу (TAS-20), шкалу тривожності Спілбергера–Ханіна, опитувальник діагностики агресивних та ворожих реакцій людини Басса–Дарки та опитувальник Меграбяна і Епштейна (EETS). Статистичний аналіз виконано за допомогою пакету IBM SPSS Statistics, використано наступні методи математичної статистики: t-критерій Стьюдента, кореляції Пірсона, лінійна регресія.

Результати. Для оцінювання особливостей психоемоційного стану підлітків було проведено порівняльний аналіз двох груп: дітей чинних військовослужбовців та дітей, які пережили загибель батька під час війни. Окремо проаналізовано зв'язки між основними психологічними показниками та зміни показників між початковим (T1) і повторним (T2) вимірюваннями.

За результатами дослідження, підлітки з різним сімейним статусом батька демонстрували значущо відмінний профіль психоемоційних характеристик (див. табл. 1). У групі дітей чинних військовослужбовців зафіксовано вищі показники алекситимії, особистісної тривожності, агресивних та ворожих реакцій. Зокрема, середній показник загальної алекситимії становив 54,45, тоді як у групі дітей загиблих військовослужбовців він був значущо нижчим.

Середній індекс агресії у групі дітей чинних військовослужбовців становив 5,29 проти 2,82 у групі дітей, які пережили втрату батька. Водночас у першій групі вищими були показники негативізму (M = 6,56) та особистісної тривожності (M = 7,91). Це може свідчити про відмінності у структурі емоційного реагування двох груп, однак самі середні значення не дають підстав робити висновок про причинний вплив статусу батька.

Таблиця 1

Психоемоційні показники підлітків із родин військовослужбовців з різним статусом батьків

Досліджувані ознаки	Група «Живий батько» (N=55)	Група «Полеглий батько» (N=50)	Значущість (p)
Ситуативна тривожність	6,98	6,72	
Емпатія	18,02	25,34	< 0,001
Індекс агресії	5,29	2,82	< 0,001
Особистісна тривожність	7,91	4,76	< 0,001
Загальний рівень алекситимії	54,45	32,66	< 0,001
Негативізм	6,56	3,76	< 0,001

У групі дітей загиблих військовослужбовців середній показник емпатії становив 25,34 проти 18,02 у групі дітей чинних військовослужбовців. Виявлена відмінність може бути пов'язана з особливостями переживання втрати та адаптації до змін сімейної ситуації.

Для безпосереднього підтвердження реабілітаційного впливу відпочинку необхідне встановлення динаміки психоемоційного стану реалізоване шляхом статистичного порівняння показників Т1 і Т2.

Перейдемо до порівняльного аналізу показників підлітків на вхідному (T_1) та вихідному (T_2) зрізах психодіагностичного дослідження реабілітаційного відпочинку (N = 105) поданого в таблиці 2.

Таблиця 2

Зведена таблиця динаміки психоемоційних показників підлітків

Психологічні змінні та їх субшкали	Зріз I (T_1, вхідний) M	Зріз II (T_2, вихідний) M	Рівні значущості
Емпатія	21,50	24,29	0,01
Індекс агресії	4,11	3,44	
Індекс ворожості	3,96	3,23	0,01
Фізична агресія	4,44	3,89	0,05
Непряма агресія	5,75	5,34	
Роздратування	5,31	4,71	
Образа	5,85	4,92	
Підозрілість	3,86	3,59	
Негативізм	5,23	4,54	
Відчуття провини	4,01	4,24	
Ситуативна тривожність	6,86	6,79	
Особистісна тривожність	6,41	5,54	0,01
Загальна алекситимія	44,08	38,34	0,01
— Складність ідентифікації почуттів	15,29	12,55	0,01
— Складність опису почуттів	13,31	9,91	0,01
— Зовнішнє орієнтоване мислення	21,36	20,11	0,01

Порівняння середніх значень на Т1 і Т2 демонструє позитивну динаміку за низкою показників. Зокрема, середній рівень загальної алекситимії зменшився з 44,08 до 38,34 (t =3,266; p≤0,01). Також зменшилися труднощі з ідентифікацією почуттів – з 15,29 до 12,55 (t =2,900; p≤0,01) – та труднощі з описом емоцій – з 13,31 до 9,91 (t =3,735; p≤0,01) та зовнішньо орієнтованим мисленням (t =-2,655; p≤0,01).

Середній показник емпатії збільшився з 21,50 до 24,29 (t =-3,255; p≤0,01). Особистісна тривожність зменшилася з 6,41 до 5,54, (t =3,782; p≤0,01) а загальний індекс ворожості – з 3,96 до 3,23 (t =2,947; p≤0,01). Показник фізичної агресії також знизився – з 4,44 до 3,89 (t =3,410; p≤0,05).

Наведені результати свідчать про позитивну описову динаміку психологічних показників після перебування в таборі. Таким чином, результати парного порівняння показників «до» Т1 і «після» Т2 відпочинку свідчать про статистично значущу позитивну динаміку низки психоемоційних характеристик підлітків після перебування у таборі. Найбільш виражені зміни стосувалися загального рівня алекситимії, труднощів з ідентифікацією та описом емоцій, емпатії, особистісної тривожності та фізичної агресії. Отримані результати дають підстави говорити про статистично значущі зміни досліджуваних показників у часі.

Другим етапом нашого вивчення був реалізований кореляційний аналіз за критерієм Пірсона, який дозволив встановити структуру психоемоційного стану респондентів. Кореляційний аналіз було проведено за валідними спостереженнями двох зрізів. Між показниками негативізму, фізичної агресії та образи виявлено статистично значущі позитивні кореляційні зв’язки. Проведений кореляційний аналіз дозволив виявити стійкі психологічні синдроми та взаємозв’язки, які визначають поведінку та емоційну сферу підлітків в ході дослідження. У межах двох часових зрізів було опитано 105 респондентів (загальний обсяг масиву даних – N = 210), об’єднує дані вхідного (Т1) та вихідного (Т2) зрізів, отримані коефіцієнти відображають певні закономірності психіки підлітків із родин військовослужбовців.

Найсильнішим був зв’язок між фізичною агресією та негативізмом (r = 0,777; p < 0,001). Це може свідчить про те, що внутрішнє неприйняття авторитетів та правил підлітками швидко переходить у готовність до фізичного прояву сили.

Важливим чинником цього процесу є образа, яка пов’язана з негативізмом (r = 0,711; p < 0,001) та фізичною агресією (r = 0,639; p < 0,001) і може виступати в ролі джерела цього процесу.

Так накопичена образа підлітків на несправедливість життєвих обставин та війну не ефективно виражена із-за високого рівня алекситимії. Відповідно, вона транслюється на зовні у вигляді негативізму та/або деструктивних дій.

Показник емпатії виявився єдиним параметром, який має статистично значущі зворотні (негативні) зв'язки з усіма без винятку проявами агресії та ворожості. Він мав статистично значущі негативні кореляційні зв’язки з негативізмом (r = -0,638; p < 0,001), образою (r = -0,583; p < 0,001), фізичною агресією (r = -0,585; p < 0,001), індексом ворожості (r = -0,494; p < 0,001) та підозрілістю (r = -0,447; p < 0,001).

Таким чином, можна припустити, що розвиток здатності до співпереживання під час перебування в таборі за кордоном матиме подальший позитивний вплив на психоемоційний стан підлітків. Чим більше зростає емпатія підлітків, тим швидше знижується рівень воєнної травматизації, недовіри до світу та згасають прояви протестної поведінки.

Особливий інтерес для аналізу викликає показник відчуття провини, який продемонстрував стійкі зворотні кореляції з усіма зовнішніми проявами деструктивності. Показник почуття провини продемонстрував його негативні зв’язки з негативізмом (r = -0,422; p < 0,001), фізичною агресією (r = -0,368; p < 0,001), образом (r = -0,270; p < 0,001) та загальним індексом агресії (r = -0,231; p = 0,001).

Ці результати свідчать про те, що вищий рівень почуття провини у досліджуваній вибірці поєднувався з нижчими показниками зовнішньо вираженої агресивності. Це може проявлятися як автоагресія і потенційно може бути пропущена спеціалістами табору.

Заключним етапом дослідження був аналіз регресійних моделей. Побудовані регресійні моделі спрямовані на розмежування сфер впливу дії короткотермінового 14-денного відпочинку та сімейного статусу батька. Нижче подані результати моделювання встановлення характеристик, які залишаються прогнозованими сімейним фактором.

Для визначення внеску статусу батька у варіативність окремих психологічних показників було побудовано прості лінійні регресійні моделі. У регресійному аналізі за наведеними ступенями свободи використано 105 валідних спостережень.

Модель особистісної тривожності виявилася статистично значущою:

$R^2 = 0,798$; $F(1,103) = 407,393$; $p < 0,001$.

Отже, у межах цієї моделі статус батька значуще пов'язаний із рівнем особистісної тривожності та пояснює 79,8% її варіативності.

Регресійне рівняння має вигляд:

Особистісна тривожність = 7,909 – 3,149 × статус батька.

Модель загальної алекситимії також була статистично значущою:

$R^2 = 0,644$; $F(1,103) = 186,007$; $p < 0,001$.

Тож статус батька можна визначати, як статистично значущий предиктор показника алекситимії та пояснює 64,4% його варіативності у межах побудованої моделі.

Регресійне рівняння:

Загальний рівень алекситимії = 54,455 – 21,795 × статус батька.

Для показника емпатії отримано статистично значущу модель:

$R^2 = 0,382$; $F(1,103) = 63,590$; $p < 0,001$.

Таким чином, статус батька був статистично значущо пов'язаний із рівнем емпатії та пояснював 38,2% його варіативності.

Регресійне рівняння:

Емпатія = 18,018 + 7,322 × статус батька.

Натомість модель ситуативної тривожності не досягла статистичної значущості:

$R^2 = 0,024$; $F(1,103) = 2,531$; $p = 0,115$.

Таблиця 3

Результати лінійної регресії

Показник	R^2	p	Інтерпретація
Особистісна тривожність	0,798	<0,001	дуже висока прогностична здатність
Алекситимія	0,644	<0,001	Висока
Емпатія	0,382	<0,001	Помірна
Ситуативна тривожність	0,024	0,115	статистично незначуща

Отже, після перебування в таборі статистично значущого зв'язку між статусом батька та ситуативною тривожністю не виявлено. Це може свідчити як про зменшення відмінностей між групами за цим показником так і потенційно може бути свідченням ефективності психокорекційного втручання. Однак причинність потребує більш глибокого вивчення і буте покладено в основу наступних наукових досліджень.

Тож короткостроковий відпочинок підлітків за кордоном може позитивно впливати на настрій чи афективні станів, такі як ситуативна тривожність. Глибинні психоемоційні параметри підлітків (алекситимія, особистісна тривожність, емпатія та поведінкова агресія) виявляють стійкість до короткострокового відпочинку. Сімейний статус батька-військовослужбовця залишається дуже важливим психологічним чинником впливу на настрій підлітків.

Для підлітків, чиї батьки воюють, 14-денний відпочинок не здатний зняти емоційний захист (алекситимію, M=54,45), оскільки постійний страх за життя батька може порушувати когнітивну-афективну сферу. У дітей полеглих Героїв відпочинок стає безпечним простором для внутрішнього горювання, що регресійно прогнозує зростання рівня емпатійності ($R^2 = 0,382$).

Висновки. Виявлено психоемоційні показники підлітків із родин військовослужбовців. Високий рівень алекситимії у дітей чинних військовослужбовців (M = 54,45), який свідчить про виражені труднощі емоційного усвідомлення незалежно від статі. Це може вказувати на те, що постійний страх за життя батька нівелює традиційні гендерні відмінності в емоційному реагуванні. Агресія в якості прояву стресу – у дітей чинних військовослужбовців індекс агресії був вищим (M = 5,29), ніж у дітей загиблих військовослужбовців (M = 2,82). Вищі показники негативізму (M = 6,56) та роздратування (M = 6,41) можуть відображати поєднання вікових особливостей підліткового періоду з хронічним стресом очікування. Емпатія як адаптація – діти загиблих військовослужбовців продемонстрували вищий рівень емпатії (M = 25,34 проти M = 18,02), що може бути свідченням формування більшої чутливості до переживань інших у процесі адаптації до травматичного досвіду втрати.

Кореляційний аналіз математично підтвердив цілісність структури психоемоційних показників підлітків. Центральне місце в цій структурі посідає взаємозв'язок образи та негативізму (r = 0,711), який виступає головним джерелом поведінкової агресії підлітків під час війни.

Доведено захисну роль емпатії. Розвиток особистісної емпатії в процесі реабілітації безпосередньо блокує формування протестних реакцій (негативізму, (r = -0,638) та хронічної образи (r = -0,583). Це визначає розвиток емпатійності як одну з важливих цілей для багатьох психокорекційних програм закордонного відпочинку.

Виявлено феномен маскування воєнної травми через почуття провини. Зворотна залежність між провиною та фізичною агресією (r = -0,368) доводить, що зовнішній спокій та неконфліктність підлітка в таборі може бути ознакою автоагресії (самозвинувачення), а не успішної адаптації. Це вимагає від спеціалістів більшої прискіпливості особливо до «тихих» дітей.

Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до реабілітації.

Загалом короткострокова психореабілітація демонструє позитивну динаміку психоемоційного стану, однак її результати не є однаковими для всіх психологічних параметрів. Ситуативні характеристики виявляються більш доступними до короткострокових змін, тоді як особистісні характеристики значною мірою залишаються пов’язаними з сімейною ситуацією підлітка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Блінов, О. А., & Чепелєва, Н. В. (2024). Особливості стресостійкості та емоційного виснаження підлітків у сім'ях комбатантів. *Психологічний часопис, 10*(2), 45–58.

Зливков, В. Л., & Лукомська, С. О. (2023). Психологічна безпека та особливості переживання підлітками вікової кризи під час війни. *Психологічні науки: проблеми та досягнення, 17*(1), 89–102.

Кокун, О. М. (2024). Динаміка агресивних проявів та ситуативної тривожності підлітків в умовах тривалих воєнних дій. *Вісник Національного університету, 8*(2), 13–24.

Кравченко, Т. О., & Пащенко, Т. Л. (2026). Психосоматичні та поведінкові кореляти воєнного стресу в учнівської молоді. *Психічне здоров'я, 3*(9), 40–53.

Омельченко, Я. М., & Осокіна, О. М. (2025). Соціально-психологічний супровід та адаптаційні можливості дітей військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми психології, 11*(28), 114–127.

Ткаченко, О. В. (2025). Психологія дитячого горя: синдром уцілілого та формування емпатійності у підлітків, які втратили батьків на війні. *Психологічна газета, 14*(4), 102–115.

Філоненко, Є. (2026). Евристичні методи у психології прийняття рішень в умовах невизначеності. У Л. С. Яковицька, Л. В. Помиткіна, & А. П. Ковальова (Ред.), *Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: Збірник наукових праць* (с. 122–128). Національний університет «Київський авіаційний інститут».

Чаусова, Т. В. (2024). Алекситимічні прояви як когнітивно-афективний механізм захисту психіки підлітків від воєнної травми. *Український науковий журнал, 5*(22), 210–223.

Яковицька, Л. С., & Філоненко, Є. А. (2026). Стратегії прийняття рішень у контексті індивідуально-психологічних та емоційно-регуляторних особливостей особистості. *Наукові перспективи, 1*(67), 2377–2387. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-1(67)-2377-2387

Alison, L., Palasinski, M., Waring, S., Humphrey, A., Humann, M., & Shortland, N. (2018). Between a rock and a hard place of geopolitically sensitive threats: Critical incidents and decision inertia. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression, 10*, 207–224. https://doi.org/10.1080/19434472.2017.1373690

Conti, L., Fantasia, S., Violi, M., Dell’Oste, V., Pedrinelli, V., & Carmassi, C. (2023). Emotional dysregulation and post-traumatic stress symptoms: Which interaction in adolescents and young adults? A systematic review. *Brain Sciences, 13*(12), 1730. https://doi.org/10.3390/brainsci13121730

REFERENCES

Blinov, O. A., & Chepeleva, N. V. (2024). Osoblyvosti stresostiikosti ta emotsiinoho vysnazhennia pidlitkiv u sim’iakh kombatantiv [Features of stress resistance and emotional exhaustion of adolescents in families of combatants]. *Psykholohichnyi Chasopys, 10*(2), 45–58 [in Ukrainian].

Zlyvkov, V. L., & Lukomska, S. O. (2023). Psykholohichna bezpeka ta osoblyvosti perezhyvannia pidlitkami vikovoi kryzy pid chas viiny [Psychological safety and features of adolescents’ experience of age crisis during the war]. *Psykholohichni Nauky: Problemy ta Dosiahnennia, 17*(1), 89–102 [in Ukrainian].

Kokun, O. M. (2024). Dynamika ahresyvnykh proiaviv ta sytuatyvnoi tryvozhnosti pidlitkiv v umovakh tryvalykh voennykh dii [Dynamics of aggressive manifestations and state anxiety of adolescents in conditions of prolonged military operations]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu, 8*(2), 13–24 [in Ukrainian].

Kravchenko, T. O., & Pashchenko, T. L. (2026). Psykhosomatichni ta povedinkovi koreliaty voennoho stresu v uchnivskoi molodi [Psychosomatic and behavioral correlates of military stress in student youth]. *Psykhichne Zdorov'ia, 3*(9), 40–53 [in Ukrainian].

Omelchenko, Ya. M., & Osokina, O. M. (2025). Sotsialno-psykholohichnyi suprovid ta adaptatsiini mozhlyvosti ditei viiskovosluzhbovtsiv v umovakh voennoho stanu [Socio-psychological support and adaptive capabilities of children of military personnel under martial law]. *Aktualni Problemy Psykholohii, 11*(28), 114–127 [in Ukrainian].

Tkachenko, O. V. (2025). Psykholohiia dytiachoho horia: Syndrom utsiliiloho ta formuvannia empatiinosti u pidlitkiv, yaki vtratyly batkiv na viini [Psychology of children's grief: Survivor's syndrome and the formation of empathy in adolescents who lost their parents in the war]. *Psykholohichna Hazeta, 14*(4), 102–115 [in Ukrainian].

Filonenko, Ye. (2026). Evrystychni metody u psykholohii pryiniattia rishen v umovakh nevynachenosti [Heuristic methods in the psychology of decision-making under uncertainty]. In L. S. Iakovytska, L. V. Pomytkina, & A. P. Kovaliova (Eds.), *Aviatsiina ta ekstremalna psykholohiia u konteksti tekhnolohichnykh dosiahnen* (pp. 122–128). National University "Kyiv Aviation Institute" [in Ukrainian].

Chausova, T. V. (2024). Aleksytymichni proiavy yak kohnityvno-afektyvnyi mekhanizm zakhystu psykhiky pidlitkiv vid voennoi travmy [Alexithymic manifestations as a cognitive-affective mechanism of protecting the psyche of adolescents from military trauma]. *Ukrainskyi Naukovyi Zhurnal, 5*(22), 210–223 [in Ukrainian].

Yakovytska, L. S., & Filonenko, Ye. A. (2026). Stratehii pryiniattia rishen u konteksti indyvidualno-psykholohichnykh ta emotsiino-rehuliatornykh osoblyvostei osobystosti [Decision-making strategies in the context of individual psychological and emotional regulation characteristics of personality]. *Naukovi Perspektyvy, 1*(67), 2377–2387. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-1(67)-2377-2387 [in Ukrainian].

Alison, L., Palasinski, M., Waring, S., Humphrey, A., Humann, M., & Shortland, N. (2018). Between a rock and a hard place of geopolitically sensitive threats: Critical incidents and decision inertia. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression, 10*, 207–224. https://doi.org/10.1080/19434472.2017.1373690 [in English].

Conti, L., Fantasia, S., Violi, M., Dell'Oste, V., Pedrinelli, V., & Carmassi, C. (2023). Emotional dysregulation and post-traumatic stress symptoms: Which interaction in adolescents and young adults? A systematic review. *Brain Sciences, 13*(12), 1730. https://doi.org/10.3390/brainsci13121730 [in English].

Nataliia MUZHANOVA
Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Aviation Psychology and Human Factors Management, National University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv.
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0072-6816

FEATURES AND LIMITS OF THE EFFECTIVENESS OF SHORT-TERM PSYCHOLOGICAL REHABILITATION ABROAD IN THE CONTEXT OF PREDICTING THE PSYCHOEMOTIONAL STATE OF ADOLESCENTS FROM MILITARY FAMILIES

Abstract

The article presents the identified characteristics of the psychoemotional state of adolescents from military families following short-term psychological rehabilitation abroad. The study aimed to examine changes in key psychoemotional indicators, identify relationships among them, and assess the predictive potential of the father's family status regarding specific characteristics of adolescents' psychoemotional state. The study involved 105 adolescents aged 12–15 years, including 55 whose fathers were active military personnel and 50 who had experienced the death of their father during the war. The study included two measurements: before and after a 14-day psychological rehabilitation program abroad. The data were analyzed using Student's t-test, Pearson's correlation analysis, and linear regression analysis.

Statistically significant positive changes were identified in a number of indicators, including a decrease in alexithymia, difficulties in identifying and describing emotions, trait anxiety, hostility, and physical aggression, as well as an increase in empathy. Comparison of the groups revealed higher levels of alexithymia, trait anxiety, aggression, and negativism among adolescents whose fathers were still serving in the military, whereas adolescents who had experienced the loss of their father demonstrated higher levels of

empathy. Correlation analysis revealed significant associations between negativism, physical aggression, and resentment, as well as negative associations between empathy and aggressive and hostile manifestations. Regression analysis demonstrated statistically significant predictive relationships between the father's status and trait anxiety ($R^2 = 0.798$), alexithymia ($R^2 = 0.644$), and empathy ($R^2 = 0.382$). No statistically significant regression model was established for state anxiety ($R^2 = 0.024$; $p = 0.115$).

It is concluded that short-term psychological rehabilitation may be accompanied by positive changes in adolescents' psychoemotional state; however, its effects vary across different psychological characteristics. Personality-related indicators remain substantially associated with the adolescent's family circumstances and require further systematic psychological support.

Keywords:*: adolescents, military personnel, psychological rehabilitation, psychoemotional state, alexithymia, anxiety, aggression, empathy, psychosocial support, war.*

Дата першого надходження статті до видання: 20.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.10.2026

DOI:
УДК 159.922.8:616.89-008.441.44:614.253.5

Олександр ПОГОРЄЛОВ
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» кафедри авіаційної психології та управління людським фактором, Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ.
ORCID: *https://orcid.org/0009-0003-9277-298X*

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ТА БАР'ЄРИ ВЗАЄМОДІЇ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ З ПІДЛІТКАМИ, ЯКІ ВЧИНИЛИ СПРОБУ СУЇЦИДУ: ЕМПІРИЧНА ТИПОЛОГІЯ МОДЕЛЕЙ

Резюме

У статті представлено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей взаємодії медичного персоналу з підлітками, які вчинили спробу суїциду. ***Мета дослідження*** *полягає в емпіричній перевірці теоретично обґрунтованої типології моделей взаємодії медичного персоналу з підлітками після суїцидальної спроби та у встановленні співвідношення психологічних ресурсів і бар'єрів такої взаємодії.* ***Методики дослідження****. Обстежено 84 медичні працівники профільних відділень закладів охорони здоров'я. Застосовано опитувальник професійного вигорання, шкалу реактивної та особистісної тривожності, шкалу труднощів емоційної регуляції, опитувальник міжособистісної реактивності, методику емоційного інтелекту, шкалу резильєнтності, опитувальник професійної самоефективності, опитувальник копінг-стратегій та авторську анкету установок.* ***Результати.*** *Високий рівень психоемоційного виснаження виявлено в 47,62% обстежених, високу особистісну тривожність – у 53,57%, низький рівень емоційного інтелекту – у 75,00%. Встановлено асиметрію потенціалу: ресурси, звернені до пацієнта, збережено, тоді як ресурси, звернені до себе, дефіцитарні. Групи з високим та середньо-низьким виснаженням розрізняються за всіма бар'єрами та не розрізняються за жодним ресурсом. Емпатія обернено пов'язана з деперсоналізацією ($\rho = -0{,}54$) і прямо – з тривожністю ($\rho = 0{,}47$). Виокремлено чотири типи моделей взаємодії.* ***Висновки.*** *Вигорання медичного персоналу зумовлене накопиченням бар'єрів, а не нестачею ресурсів. Психологічні ресурси та бар'єри становлять дві незалежні осі ($\rho = 0{,}17$; $p > 0{,}05$), внаслідок чого поряд із теоретично передбаченими емпатійно-підтримуючою, формально-дистанційною та стигматизуючою моделями існує напружено-компенсований тип, що поєднує найвищі ресурси з високими бар'єрами.*

Ключові слова: *емоційна регуляція; емпатія; медичний персонал; підлітковий суїцид; професійне вигорання; психологічні бар'єри.*

Вступ. Самогубство підлітків залишається однією з найважчих проблем сучасної охорони здоров'я, а показники, які наводить Всесвітня організація охорони здоров'я, роблять її масштаб очевидним: щорічно у світі внаслідок суїциду гинуть понад 700 тисяч осіб, тоді як кількість спроб перевищує наведену цифру багаторазово (Міністерство охорони здоров'я України, 2023). Настанови, побудовані на засадах доказової медицини, підкреслюють, що суїцидальний акт зазвичай завершує